
УДК 325.86 (594) "1998/1999"

Антон Галушка-Адайкін

"РЕФОРМАЦІЯ": ЕВОЛЮЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ІНДОНЕЗІЯ У ПОСТСУХАРТІВСЬКИЙ ПЕРІОД (1998–1999 РР.)

Стаття присвячена розвитку Республіки Індонезія після падіння режиму Сухарто та його ідеолого-політичної системи "новий порядок". Основна увага приділяється спробам реформування в країні, політичним аспектам трансформації Індонезії, що пов'язані, передусім, із парламентськими виборами та обранням президента.

Ключові слова: вибори, парламент, партія, "реформація", Ю. Ю. Хабібі.

Різкий перехід влади від однієї особи або групи до іншої, падіння режиму, зміна ідеології в країні, інші політичні катаклізми, є складним випробуванням для будь-якої держави. Але ці випробування є необхідною складовою розвитку країни, особливо важливими для таких країн, як Республіка Індонезія, що упродовж більше 30 років знаходилася під владою авторитарного режиму Сухарто. Стагнація, що охопила політичне життя країни, та руйнівна економічна криза призвели до падіння режиму "нового порядку" і початку нової ери – періоду "реформації", провідником якої став новий президент країни Б. Ю. Хабібі.

Метою статі є аналіз подій, що відбувалися у Республіці Індонезія упродовж перших років періоду "реформації" та пов'язаних із цим періодом суспільно-політичних змін у країні.

У дослідження Кееса ван Дейка, професора, завідувача кафедри історії ісламу Лейденського університету, ретельно простежено передумови падіння режиму Т. Сухарто та початку "реформації" в країні, що головне, автором простежена еволюція Індонезії до грудня 2000 року, тобто увесь період президентства Хабібі, вибори 1999 року та початок президентського правління Абдурахмана Вахіда [6].

Питання, що стосуються проблем суспільно-політичного характеру у постсухартівський період, розкриваються в роботі Дональда Еммерсона [7]. Автором приділено значну увагу питанню Східного Тимору, виборам 1999 року, розглянуто становище етнічно китайського населення Індонезії. Б. Ю. Хабібі, третій президент Індонезії, який стояв на чолі країни трохи більше року, був одним з найбільш контроверсійних політиків в історії Індонезії. Багато хто дорікає йому у наданні Східному Тимору можливості відокремитися від Республіки Індонезія, інші ж вважають його видатною особистістю, яка опинилася заручником ситуації, що склалася у країні на тлі падіння "нового порядку" та економічної кризи. Однак усі згодні з тим, що Б. Ю. Хабібі є одним з найвидатніших представників індонезійської інтелігенції та просвітницького ісламу. Його книга, назва якої перекладається як "Визначні секунди: довгий шлях Індонезії до демократії", є водночас і мемуарною, а також своєрідною збіркою його думок, прогнозів стосовно майбутнього Республіки Індонезія [8].

Упродовж 17 місяців свого президентства (1998–1999 рр.) Б. Ю. Хабібі намагався втілити у життя принципи проголошеної "реформації": демократичність, відкритість, справедливість. Однак безперервна політична криза, економічна відсталість, соціальні негаразди стали на заваді усіх намагань третього президента Індонезії. Після того, як президент отримав свою посаду, перед ним постало п'ять питань стосовно майбутнього розвитку країни: як буде відбуватися "реформація"; майбутнє АБRI, збройних сил країни; стосунки з сепаратистами; майбутнє Сухарто, його родини та найближчого оточення; економіка країни та добробут нації. Б. Ю. Хабібі розпочинав своє президентство, не маючи підтримки: студентство, військові, політична еліта, іноземні уряди – не вірили у те, що Б. Ю. Хабібі здатний провести необхідні для країни реформи. Однак він зміг досягти неабиякого успіху за ті місяці, що він провів на чолі держави. Він зміг розпочати "реформацію", процес реформування політичної системи у країні. Президент зумів обмежити вплив військових на політичне життя країни. Щодо третього питання, тобто проблеми сепаратизму в країні, то тут ставлення до Б. Ю. Хабібі дуже неоднозначне: іноземні держави радо сприйняли надання Східному Тимору незалежності, однак індонезійська спільнота вважала це негативним рішенням, прецедентом, що може поставити під загрозу цілісність держави. Стосовно четвертого питання, а саме долі Сухарто та його оточення, то тут Б. Ю. Хабібі нічого не міг зробити, напевно, й сам не хотів, розуміючи, що саме Сухарто він має завдячувати своєму високому становищу. Економічна ситуація ж за час президентства Б. Ю. Хабібі залишилася такою ж нестабільною, як це було до нього.

У середині 1998 року інфляція в Індонезії сягнула 65 %, а економічний спад становив 13,6 %. Завдяки суховію, що приніс ураган "Ель Нін'ю", знизилися врожаї рису. Великі компанії, як

наприклад, авіалінії Семпаті, що належали Томмі Сухарто та Бобу Хасану, "Астра", якою володів Боб Хасан збанкрутіли. Внаслідок інфляції рупія знизилася на 10 тисяч за один долар США. Згідно з неточними підрахунками більше 113 млн мешканців Індонезії знаходилися за межею бідності. Поширювалися чутки про те, що з цих 113 млн 40 млн осіб перебували на межі голоду [12, с. 241].

Процес над Сухарто відбувався дуже повільно, викликаючи тим самим обурення з боку прибічників "реформації". Сухарто особисто заявляв, що він не мав заощаджень і за кордоном, що звісно не відповідало реаліям. У грудні 1998 року подано інформацію про те, що 7 фондів, які належали Сухарто, мали на рахунках трильйони рупій. Пізніше газета "The Australian" надрукувала інформацію, що статок Сухарто становив 2 млрд дол. США, Лієм Сіу Ліонг володіє 1,8 млрд дол. США, а Б. Хасан приблизно 1 млрд доларів [6, с. 112].

Б. Ю. Хабібі призначив генерал-майора Анді Мухаммада Галіба новим генеральним прокурором, що викликало невдоволення серед представників індонезійської юриспруденції, які не хотіли бачити представника лояльних Сухарто збройних сил. Наступного року "Indonesian Corruption Watch" публікує документи, у яких міститься інформація про те, що два великих чуконга (підприємці китайського походження) Праджого Пангесту та Тхе Нін Кінг перевели значні кошти на рахунки Анді Галіба та його дружини. Праджого Пангесту та Тхе Нін Кінг не заперечували факт трансферу грошей на рахунки прокурора та його дружини, але вони вважали, що ці кошти були як пожертвування "Федерації боротьби Індонезії", яку очолював Анді Галіб, і яка до цього ніколи не отримувала такі значні суми не тільки від приватних осіб, але й від держави [10, с. 67].

Неспроможність або небажання Б. Ю. Хабібі розпочати судовий процес над Сухарто та економічна криза, з якої президент не зміг знайти вихід, що взагалі-то було неможливим на той час, призвели до необхідності скликання позачергової сесії MPR, сенату країни, на якій було обрано нового лідера країни. У червні 1998 на засіданні DPR, нижньої палати парламенту, прийнято рішення про необхідність такого засідання, із визначенням точної дати його проведення. У той же час Б. Ю. Хабібі провів "чистку" у верхній палаті парламенту: 41 член MPR, серед яких були Хартоно, Боб Хасан, Антоні Салім та інші, близькі до Сухарто особи, були змінені на наближені до Хабібі чиновників [8, с. 195].

З падінням режиму Сухарто з'явилася можливість налагодження продуктивного діалогу між урядом Індонезії та представниками східнотиморського сепаратистського руху. Так, у травні 1998 року керівник Католицької церкви Східного Тимору єпископ Бело зустрівся з Б. Ю. Хабібі, послы країн Євросоюзу відвідали Ділі. З падінням режиму Сухарто зник механізм суворої державної безпеки, що призвів до виникнення сутичок соціального характеру в індонезійському суспільстві. У червні 1998 року в місті Пурвареджа на Центральній Яві група мусульман напала на п'ять християнських храмів та на центр відпочинку, в якому висіли антиморальні, на погляд нападників, афіші американських фільмів. У Джембері місцеве малайське населення напало та пограбувало магазини, склади, що належали китайському за походженням місцевому населенню. Тисячі рибалок прийняли участь у антикитайських заворушеннях у Чілачапі у серпні того ж року [3, с. 201]. На Східній Яві поширилися чутки про банду під назвою "Ніндзя", члени якої володіли надможливостями. Місцеве населення піддалося масовій істерії, було вбито від 100 до 200 осіб, яких підозрювали у членстві банді. Більшість вбитих була психічно хворими або зовсім божевільними. На початку 1999 року на Західній Яві у Чіамісі вбито більше 100 осіб, яких вважали чаклунами або причетними до чорної магії [6, с. 199].

Конфлікт між корінним населенням Західного Калімантану та мадурськими переселенцями розгорівся із новою силою. Часто-густо виникали конфлікти між сусідніми селами, що упродовж довгого часу стримували своє негативне ставлення одне до одного. Ситуація в країні своєю анархією стала нагадувати часи революції з її "народним суверенітетом", коли населення самостійно вирішувало, хто буде головою селищ, членами місцевої адміністрації тощо.

Після певної лібералізації у відносинах між Джакартою та Ділі, ситуація у Східному Тиморі знову загострилася. 31 жовтня 1998 р. вбито четверо індонезійських військових в трансміграційному регіоні Веберек. Ці військові отримали завдання в цивільному вигляді бути присутніми на зібранні місцевого студентства, на якому мали обговорюватися питання, пов'язані з проведенням референдуму щодо майбутньої долі Східного Тимору. 9 листопада озброєна група східнотиморців, що складалася приблизно з 80 осіб, скоїла напад на індонезійське військове укріплення в Аласі. Трьох індонезійських військових вбито, тринадцять осіб взято у заручники, викрадено приблизно 30 одиниць вогнепальної зброї [11, с. 93].

Через декілька тижнів після того, як Б. Ю. Хабібі став президентом він провів амністію політичних в'язнів сухартівського режиму. Серед тих, хто був звільнений, були й члени Компартії, які більше 30 років знаходилися за ґратами. Були амністовані Мохамад Санусі, Хартоно Дхарсоно (по смертно) та інші учасники подій 1984 року у Танджунг Пріоці. Були також звільнені студенти та

активісти антисухартівського руху, схоплені у другій половині 90-х років. Однак судова справа над Сухарто та його оточенням усе ще знаходилася на початковому етапі. Лише Боб Хасан був визнаний винним у корупції та отримав у 2000 році 6 років позбавлення волі, що були потім зменшені до трьох. Було сформовано нові великі партії. Амієн Раїс започаткував PAN ("Partai Amanat Nasional") ("Партія національного мандату"), що підтримувалася рухом "Мухаммадія", але базувалася на засадах секуляризму та капіталізму. Абдуррахман Вахід створив PKB ("Partai Kebangkitan Bangsa") (Партія відродження нації), що базувалася на засадах толерантності, плюралізму та нерелігійної демократії. Гус Дур (прізвище Абдуррахмана Вахіда) та його партія активно співпрацювала із Мегаваті Сукарнопутрі та її партією PDIP (Partai Demokrasi Indonesia – "Perjuangan" – Демократична партія Індонезії – "Боротьба"). Мегаваті на відміну від інших представників нової хвилі була більш гнучкою в своїх методах ведення політичної боротьби й тому йшла на діалог навіть із військовими на чолі з Віранто. Мусульманські лідери країни, але не Абдуррахман Вахід, часто зауважували, що жінка не може стати лідером нації. "Голкар" також залишилося на політичній арені, намагаючись змінити ставлення населення до себе, як партії, колишнього режиму. "Голкар", перш за все, підтримувало Б.Ю. Хабібі. PPP, коаліція мусульманських партій, також залишилася важливою дійовою особою політичного життя Індонезії.

Політичні демонстрації стали буденним явищем у Джакарті і в інших великих містах Індонезії. Студентство активно вимагало судового процесу над Сухарто та його прибічниками, припинення втручання військових у політичне життя в країні, реальні економічні реформи та усунення Б. Ю. Хабібі з посади президента країни. Зіткнення між радикальним студентством та загонами безпеки, до яких більшістю входили консервативні мусульмани, відбувалися в усій країні. У листопаді 1998 року MPR вирішило, що вибори мали відбутися у травні або червні 1999 року. Ситуація стосовно Східного Тимору як і раніше залишалася невирішеною, але індонезійський уряд, багато у чому завдяки тиску з боку США, почав схилитися до мирного розв'язання конфлікту. Б. Ю. Хабібі 1 січня 1999 року у новорічному привітанні до країни заявляв, що було б доцільно надати Східному Тимору незалежність. Згодом міністр зовнішніх справ Індонезії Алі Алатас у січні 1999 року зробив заяву: якщо пропозиція автономії для Східного Тимору буде відкинута, уряд буде вимушений погодитися визнати суверенітет Східного Тимору [11, с. 105]. Однак ці заяви діючого президента та уряду не мали підтримки серед опозиції та й взагалі в індонезійському суспільстві. Мегаваті та Абдуррахман Вахід чітко окреслили, що вони проти будь-якого прояву сепаратизму, незважаючи на думку світової спільноти. Соціальна нестабільність, притаманна першим рокам постсухартівського періоду, призвела до загострення міжконфесійних відносин в Індонезії. Взаємовідносини між мусульманською та християнською громадами швидко погіршувалися, часто-густо полеміка переростала у бійки, а апофеозом подібних непорозумінь став конфлікт, що стався на Молукських островах в Амбоні. Населення Індонезії готувалося до перших вільних виборів за останні 44 роки. До кінця квітня 1999 року зареєстровано 48 партій. З них приблизно 20 були створені родичами Сухарто або представниками його найближчого оточення. Так, наприклад, Пробосутеджо, молодший брат Сухарто, очолював Національну партію Індонезії, яка, щоправда, не подолала мінімальний бар'єр отриманих голосів. Були й відверто консервативні мусульманські партії, які були створені для агітації проти Мегаваті Сукарнопутрі.

На початку літа у США міністром зовнішніх справ Республіки Індонезія Алі Алатасом, Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном та прем'єр-міністром Португалії розроблено план референдуму щодо надання мешканцям Східного Тимору вибору між незалежністю та автономією. Референдум призначено на серпень 1999 року. Для підготовки та нагляду за проведенням референдуму ООН створено UNAMET ("United Nations Assistance Mission in East Timor" – допоміжну місію ООН для Східного Тимору).

Офіційно передвиборча кампанія в Індонезії стартувала 19 травня 1999 року. Уперше індонезійська спільнота мала можливість побачити такі складові передвиборчої кампанії як дебати, застосування нових технологій в процесі агітації. Траплялися випадки використання підкупу виборців: "Голкар" у деяких містах намагався купити голоси виборців. Серйозні заворушення та бійки відбулися між представниками PPP та PKB, які шукали своїх виборців в одному і тому ж середовищі: традиційній мусульманській спільноті. Виходячи з кількості учасників демонстрацій на підтримку PDI-P, було цілком зрозуміло, що саме Мегаваті є одним з найсильніших кандидатів на виборах. В індонезійських ЗМІ почали з'являтися матеріали в яких наголошувалося, що донька першого президента країни мусульманка тільки на людях, що в неї диктаторські замашки, що вона корумпований політик, можливо підтримує комуністичні погляди тощо. Незважаючи на усю цю дифамацію, кількість осіб, що підтримували Мегаваті та PDI-P залишалася стабільно високою.

Вибори відбулися 7 червня 1999 р. Різні політичні сили боролися за 462 місця у нижній палаті парламенту, ще 38 місць було закріплено за військовими. Це був останній варіант скликання

парламенту, у якому військові мали заброньовані для себе місця. 500 депутатів DPR, а також 65 представників функціональних управлінь, які обиралися комісією загальних виборів, та 135 представників регіонів, тобто 700 депутатів формували верхню палату парламенту (MPR), на засіданні якої пізніше був обраний наступний президент країни. Перемогу на виборах здобула партія Мегаваті, набравши більше 33 % голосів. Відповідно до закону про вибори, щоб прийняти участь у наступних виборах, партія повинна була набрати 2 % або більше голосів. Лише 6 партій змогли подолати цю межу [4, с. 196]. Відбулася зміна уподобань електорату: "Голкар" більшість своїх голосів отримав за межами Яви, у той час як PDI-P, навпаки, саама завдяки підтримці яванського населення перемогла на виборах. Вибори також показали те, що, незважаючи на поступову ісламізацію суспільства, населення країни не підтримало ті партії, що намагалися побудувати своє передвиборчу кампанію на ісламських сентиментах. Референдум стосовно долі Східного Тимору був проведений 30 серпня 1999 р. у атмосфері миру та злагоди, що було несподіванкою для усіх. Свою волю висловили 446953 громадян Тимору, що на той час налічувало 98,6 % від усього населення. З 438968 голосів, які були зараховані як законні, 78,5 % віддали свої голоси за отримання Тимором незалежності, 21,5 % висловилися за автономію у складі Республіки Індонезія [11, с. 126]. 24 вересня 1999 р. президент Індонезії Б. Ю. Хабібі проголосив про припинення статусу військового положення на Східному Тиморі. Останній гарнізон індонезійських військ у кількості 800 солдатів виведено зі Східного Тимору 30 жовтня 1999 р. [8, с. 233].

Незважаючи на те, що PDI-P отримало більшість голосів на виборах до парламенту, доля президентства була ще не вирішена. У проміжок часу між парламентськими та президентськими виборами, що повинні були відбутися у жовтні, Мегаваті нічого не зробила, щоб сформувати коаліцію, яка б обрала її президентом країни. Б. Ю. Хабібі, незважаючи на втрату Східного Тимору, також залишався сильною кандидатурою, але ж й він мав зняти свою кандидатуру після того, як особи з його найближчого оточення виявилися причетними до одного з банківських скандалів. Як наслідок, найбільш спритним та політично хитрим виявився Абдуррахман Вахід, який скористався помилками своїх конкурентів й був обраний четвертим президентом країни. Мегаваті стала віце-президентом, а Амієн Раїс очолив верхню палату парламенту.

Таким чином, менш ніж за два роки з моменту падіння багаторічного режиму Сухарто, в Індонезії відбулися відчутні зміни. Важко сказати, наскільки дієвими були реформи, що намагався впроваджувати третій президент країни Б. Ю. Хабібі, але не можна заперечувати важливості постаті цього видатного політика в процесі демократизації індонезійського суспільства. Багато у чому він свідомо брав на себе відповідальність за вихід Східного Тимору із складу Індонезії, що, напевно, було неминучою подією. Підсумовуючи, слід зазначити, що найбільш важливим досягненням Б. Ю. Хабібі було те, що перші спроби демократизації відбувалися мирним шляхом, без репресій та перерозподілу власності.

Список використаних джерел

1. Ali F. Esai Politik Tentang Habibie: Iptek dan Transformasi Kekuasaan / F. Ali. – Jakarta: Balai Pustaka, 1999. – 263 h.
2. Ambardi K. Mengungkap Politik Kartel, Studi Tentang Sistem Kepartaian di Indonesia Era Reformasi / K. Ambardi. – Jakarta: Gramedia, 2009. – 403 h.
3. Budiman A. Reformasi: Crisis and Change in Indonesia / A. Budiman, B. Hatley, D. Kingsbury. – Clayton: Monash Asia Institute Press, 1999. – 326 p.
4. Chaidar Al-. Pemilu. 1999: Pertarungan Idiologis Partai-Partai Islam Versus Partai-Partai Sekuler / Chaidar Al-. Pemilu. – Jakarta: Darul Falah, 1999. – 295 h.
5. Denny J. Visi Indonesia Baru Setelah Gerakan Reformasi 1998 / J. Denny. – Jakarta: Jayabaya University Press, 1999. – 122 h.
6. Dijk K. van., C. Dijk. Country in Despair / Dijk K. van., C. Dijk. – Leiden: KITLV Press, 2001. – 621 p.
7. Emmerson D. K. Indonesia Beyond Suharto: Policy, Economy, Society, Transition / D. K. Emmerson. – Armonk, NY and London: M. E. Sharpe, 1999. – 395 p.
8. Habibie B.J. Detik-Detik yang Menentukan: Jalan Panjang Indonesia Menuju Demokrasi / B.J. Habibie. – Jakarta: TCH Mandiri, 2006. – 550 h.
9. Haris S. Reformasi Setengah Hati / S. Haris. – Jakarta: Erlangga, 1999. – 243 h.
10. Indria S. TNI Di Era Perubahan / Indria S. – Jakarta: Erlangga, 2000. – 150 h.
11. Madjiah L. Timor Timur / Perginya si Anak Hilang / Madjiah L. – Jakarta: Antara Pustaka Utama, 2002. – 230 h.
12. Thee Kian Wie. Indonesia's Economy Since Independence. – Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2012. – 307 p.

Антон Галушка-Адайкин

“РЕФОРМАЦИЯ”: ЭВОЛЮЦИЯ РЕСПУБЛИКИ ИНДОНЕЗИЯ В ПОСТСУХАРТОВСКИЙ ПЕРИОД (1998–1999 ГГ.).

Данная статья посвящена развитию Республики Индонезия после падения режима Сухарто и его идеолого-политической системы “новый порядок”. Основное внимание уделяется попыткам реформирования в стране, политическим аспектам трансформации Индонезии, связанным, прежде всего, с парламентскими выборами и выборами президента.

Ключевые слова: выборы, парламент, партия, Реформация, Б. Ю. Хабиби.

Anton Galushka-Adaykin

"REFORMATION": THE EVOLUTION OF THE REPUBLIC OF INDONESIA IN POST-SUHARTO PERIOD (1998–1999)

This article is dedicated to the development of the Republic of Indonesia after the fall of the Suharto regime and his ideological-political system of the "new order". The main attention is focused on efforts to reform the country, on the political aspects of the transformation of Indonesia that is primarily connected with the parliamentary elections and the presidential elections.

Key words: elections, parliament, party, Reformation, B.J. Habibie.

УДК 94 (476) "XXI"

Оксана Валіон

**ТЕНДЕНЦІЇ Й ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БІЛОРУСЬКОГО ЕКСПОРТУ
ВПРОДОВЖ 2006–2010 РР.**

У статті проаналізовано основні тенденції й особливості розвитку білоруського експорту у 2006–2010 рр. З'ясовано динаміку й товарну структуру експорту товарів і послуг Республіки Білорусь у досліджуваній час.

Ключові слова: Білорусь, експорт товарів і послуг, товарна структура, зовнішньоторговельний баланс, конкурентоспроможність.

В умовах глобалізації особливу роль для будь-якої держави відіграють питання ефективності експортної діяльності. Збільшення експортного потенціалу, з одного боку, дозволить країні інтегруватися в міжнародну систему торгівлі, дасть змогу визначати тенденції світової зовнішньоекономічної діяльності, а з іншого – призведе до підвищення темпів розвитку галузей економіки всередині держави. Особливе географічне розташування Республіки Білорусь, обмеженість ресурсної бази, невеликі розміри внутрішнього ринку, безумовно, посилюють потребу зовнішньоторгівельної активності держави, актуалізують проблеми розширення експортної діяльності, виходу на нові зовнішні ринки за рахунок випуску конкурентоспроможної продукції. Частка експорту в структурі ВВП країни становить близько 60 %, що свідчить про високу міру відкритості її економіки та залежність від розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Кошти, отримані від експортних операцій, вкладаються в розбудову інших галузей соціально-економічного сектору.

З огляду на значущість окреслених питань для Республіки Білорусь надзвичайно важливо проаналізувати тенденції й особливості розвитку експорту впродовж 2006–2010 рр., з'ясувати проблеми й накреслити перспективи для розгортання даного сегменту білоруської економіки на наступні роки.

Проблеми експортного потенціалу республіки знаходять доволі широке відображення у білоруській науковій літературі. На нашу увагу заслуговують монографії, аналітичні статті, що вийшли друком останнім часом у Білорусі. Серед них варто виокремити праці ученого-економіста Євгенія Качуровського. У монографіях "Білорусь: нова торговельна політика" [1] та "Білорусь: Інтеграційний вимір" [2] автор аналізує експортно-імпорتنі процеси в державі, розглядає розвиток торгівлі у рамках взаємозв'язку стратегії економічного зростання і розвитку експортного потенціалу. Зовнішньоекономічна діяльність Республіки Білорусь загалом і проблеми активізації експорту зокрема, висвітлені у книзі "Білорусь: Народ. Держава. Час" [3], виданій спеціалістами Національної академії наук Білорусі та Інституту історії, за редакцією О. Ковалені у 2009 р.

Особливості міжнародної політики республіки Білорусь на сучасному етапі розкрито в колективній монографії "Білоруський шлях" [4] за редакцією О. Пролесковського та Л. Криштаповича. Деякі питання експортного потенціалу, його товарної структури, зміни зовнішньоторгівельного сальдо у другій половині 2000-х рр. знайшли відображення в праці білоруського економіста Володимира Шимова [5]. Різні аспекти зовнішньоекономічної діяльності, проблеми розширення білоруського експорту з'ясовано у статтях І. Худякової [6], Д. Рудницького [7], О. Матяса [8], Е. Нікітіної [9], В. Козловської [10] та ін. Взаємовідносини Республіки Білорусь із країнами СНД, Європейським Союзом, країнами Азіатського регіону, США і Латинською Америкою прослідковано в монографії відомого російського історика Роя Медведєва "Олександр Лукашенко. Контури білоруської моделі" [11], опублікованій у 2010 р. У теоретичному плані для розробки досліджуваної проблеми прислужилися статті українських журналістів Ю. Лукашина у газеті "2000" [12–13] та А. Чирви в "Урядовому кур'єрі" [14].